LACZLAVIK GYÖRGY*

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRA 1526–1570 KÖZÖTTI IRATAINAK ADATBÁZISA ÉS FELHASZNÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Kulcsszavak: *Magyar Királyság, 16. század, iratok, adatbázis, kutathatóság*

AZ ADATBÁZIS

2026. augusztus 29-én lesz 500 esztendeje, hogy az Oszmán Birodalom csapatai megsemmisítő vereséget mértek a mohácsi síkon II. Lajos magyar király hadseregére. A csatavesztés mély nyomot hagyott a magyar történeti gondolkodásban, ehhez az eseményhez kötjük a középkori Magyar Királyság bukását, egyáltalán, a középkor végét. Az Országos Levéltárban a magyarországi középkorkutatás elősegítésére levéltáros elődeink 1875-től kezdődően gyűjtötték a magyar történelem viszontagságos évszázadait túlélő és sokfelé szétszóródott levéltári anyagból az 1526 előtt keletkezett iratokat. Ez a gyűjtemény a Diplomatikai Levéltár, amelyben ma már több mint 108 000 oklevél található, és amely adatbázis segítségével¹ közel 20, online pedig közel 10 éve kutatható.² A mohácsi csata nemcsak egy korszak végét, hanem egy új korszak kezdetét is jelentette. A csatát követő évtizedek forrásadottsága azonban sajnos semmiben nem különbözik az 1526 előttől, kutatásához azonban nem rendelkezünk egy, a fent említetthez hasonló segítséggel.

A Magyar Nemzeti Levéltár régóta dédelgetett terve volt, hogy ezt a munkát folytassa az 1526 utáni iratokkal. Erre kaptunk lehetőséget a Reformáció Emlékbizottság támogatásával. 2016 tavaszán kezdtük el – természetesen már egy új feltételrendszerben³ – az Országos Levéltár 1526. augusztus 29. és 1570 között keletkezett iratainak feltárását. A feldolgozás korszakhatárának 1608-ig történő kiterjeszté-

* LACZLAVIK György (1975), PhD, levéltáros-történész, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára főlevéltárosa, főosztályvezetője. E-mail: laczlavik.gyorgy@mn.gov.hu.

- 1 *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa*. Szerk. Ráczy György. (CD-ROM) Arcanum, Bp., 2003.
- 2 <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/> (Utolsó megtekintés: 2020. 10. 12.)
- 3 Az egyik legszembevetőbb különbség, hogy a Diplomatikai Levéltárral ellentétben a kiválasztott iratok eredeti őrzési helyükön maradnak, csak virtuálisan képeznek külön gyűjteményt.

se sajnos megvalósíthatatlan feladat elé állított volna bennünket, ismerve a központi kormányzat irattermelésében az 1570. évet követő hatalmas mennyiségi változásokat, így a végdátum kiválasztásának elsősorban gyakorlati okai voltak.

Az Országos Levéltárban mintegy 500 darabra tehető azoknak a törzsekségeknek (fond/állag) a száma, melyekről feltételezhetjük, hogy tartalmazzak a kijelölt időhatárok közötti iratokat. A tervezéskor meghatározott célkitűzésünk az volt, hogy minden 1526–1570 közötti iratot „megtaláljunk” eredetiben vagy másolatban, ami becsléseink szerint mintegy 100 000 iratot jelentett. Az iratok digitális képét online, egy jól kereshető adatbázison keresztül szeretnénk volna mind a professzionális, mind pedig az amatőr kutatók, illetve a szélesebb nagyközönség számára elérhetővé tenni. Az adatbázis építését – a levéltár történetében először – az MNL névterének használatával együtt terveztük, azért, hogy magasabb szakmai eredményt érhesünk el. A levéltár hatalmas vállalkozása három (illetve négy) nagyobb munkafázisra bontható: 1. az iratok feltárása és digitalizálásra történő előkészítése; 2. digitalizálás; 3. az iratok feldolgozása; 4. online közzététel.

A feltárást a már meglévő segédleteink segítségével végeztük el, új kutatásokat nem folytattunk. A feltárt iratok köre így az eredetiek esetében sem teljes, a másolatok esetében pedig esetleges. Az iratok előkészítését az Országos Levéltár szakemberei által kidolgozott elvek alapján végeztük. A korábban felhalmozódott tapasztalatok azonban nem bizonyultak mindig elegendőnek, számos új problémára kellett megoldást találni a munka során. A közel 90 000 irat megmozgatása nem volt egyszerű feladat: nyomon kellett követni az iratok útját a kiemelésről a digitalizáláson át a reponálásig, azért hogy a több kézben megfordult iratok végül visszakerüljenek a helyükre, és egyik sem vesszen el az akár több hónapot is felölelő eljárás alatt.⁴

1. táblázat. A feltárás és digitalizálás eredményei számokban

Év	Feltárt/előkészített iratok	Digitális felvételek száma
2016	55 764	218 190
2017	30 849	96 399
2018	2 949	146 663
összesen	89 562	461 252

Az előkészítésbe és digitalizálásba fektetett hatalmas munka után azonban csak használhatatlan, átláthatatlan digitális állomány maradt volna, ha a támogatásként

4 Lásd bővebben LACZLAVIK György: *Egy merész vállalkozás és tapasztalatai (2016–2018). A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára 1526–1570 közötti iratainak feltárása, digitalizálása és feldolgozása*. Levéltári Szemle 68(2018). 4. sz. 41–49.

kapott összeget nem fordítottuk volna az iratok feldolgozására és online közzétételére. Erre ugyanis a levéltárnak saját erőforrása nem volt, és valószínű, hogy nem is lesz. Az iratok feldolgozása az erre kifejlesztett online adatbázisban⁵ és az MNL névtéradatbázisában⁶ történt.

A rendelkezésre álló levéltári források várható nagy mennyisége miatt a feldolgozásra egy, a levéltárban eddig még nem használt módszert dolgoztunk ki: kombináltuk a leírás (lajstromkészítés) és az indexelés (hely-, név- és tárgymutató) módszerét. Az egységesség érdekében a gyakran ismétlődő elemek (például irattípus, tárgykör stb.) esetében legördülő listát (thesaurus) alkalmazunk. A feldolgozás során a nemzetközi leírási szabványoknak megfelelően minden esetben meg kell adni az irat megnevezését/címét. Ebben törekedni kell arra, hogy a megnevezés kifejezze az irat lényegét, de hangsúlyozottan nem regesztát készítünk, így például nem kell felsorolni minden személy- és helynevet. Alapelv, hogy szisztematikusan minden egyes iratot feldolgozunk, sőt az iratokban átírt oklevelek is külön rekordba kerülnek, természetesen a befoglaló irattal összekapcsolva. Az átírt oklevelek jelzetét – az előfordulás fizikai sorrendjében – /1., /2. stb. elemekkel különböztetjük meg az átíró oklevelek jelzetétől. Ugyanez igaz a másolati füzetekben/könyvekben fennmaradt iratokra is. Összefoglalóan a befoglalt és befoglaló iratok elnevezést használtuk ezekre. Amennyiben 1526 előtti iratokat is tartalmaznak a befoglaló iratok, oklevelek, ezeket is rögzítjük – alapadatokkal – az adatbázisban.

Nagyon fontos eredmény, hogy a személy-, testület- és helyneveket névtéradatbázis segítségével dolgozzuk fel. Az irat szövegében szereplő és azt aláíró valamennyi személy nevét rögzítjük.⁷ A testületek – technikai okokból – külön mezőt kaptak, így a konventek, a Magyar Kamara, a vármegyék stb. oda kerülnek. Azt is feltüntetjük egy bővíthető lista segítségével, hogy az adott személy milyen minőségében (szerepkörben) jelenik meg a leírt iratban.⁸ A nevet – amennyiben biztosan eldönthető – a névtérben rögzített normalizált alakban, azzal összekötve vesszük fel az adatbázisba.⁹ Ha a nevet, azonosítás hiányában, nem tudjuk normalizált alakban felvenni, betűhív formában vesszük fel. Fontos a keresetőség érdekében, hogy a feltárás során talált névváltozatokat is rögzítjük a névtérben.

5 <http://pest.natarch.hu> (Csak hozzáférési jelszóval használható.)

6 <http://pest.natarch.hu/apex/f?p=2011:6:3248004748077::NO> (Csak hozzáférési jelszóval használható.)

7 Nem kötelező ugyanakkor felvenni az összeírásban szereplőket, a méltóságsorban felsoroltakat, a kihirdetési záradékban említetteket. Rájuk azonban a kitöltő felület végén található „Megjegyzés” rovatban utalni kell.

8 A leggyakoribbak: „Létrehozó neve”, „Címzett”, „Kedvezményezett”, „Egyéb személy”, „Az irat kiállításában résztvevő egyéb személy”.

9 A normalizálásra vonatkozó alapelveket a munkautasításban természetesen részleteztük.

A helyek rögzítése is szerepek szerint történik.¹⁰ A „Létrehozás helye” mező mindeképpen kitöltendő, akkor is, ha valamilyen okból hiányzik az iratból.¹¹ A helyneveket a névtérből vett normalizált alakban vesszük fel, az eddig még nem ismert változatokat a névtérben feltüntetjük. Betűhív formában vesszük fel azokat a helyneveket, melyeket a feldolgozás során nem sikerült beazonosítani.

Fontos megjegyezni, hogy a dátumot (az irat keletkezésének dátuma kötelező) normalizált alakban is feltüntetjük, amennyiben az iratban lévő dátumforma nem ilyen, hogy keresésénél minden adatot meg lehessen találni. A „Megpecsételt” választógomb bekapcsolása esetén arra kapunk választ, hogy megpecsételték-e kiadáskor az iratot. Jelen keretek között több, a pecsétre vonatkozó információt nem tudunk megadni, mert nagyon meglassítaná a feldolgozást.

A feldolgozás során használt adatbázis egyik igen fontos tulajdonsága, hogy online, ami azért fontos, mert a feldolgozás a levéltár falain kívülről, akár egy másik kontinensről is végezhető.¹² A Reformáció Emlékbizottság által támogatott projekt 2018. június 30-án véget ért, de a fent ismertetett számadatokból világosan kitűnik, hogy messze nem értünk a megkezdett munka végére. Ez igaz részben még az előkészítésre és a digitalizálásra is, de leginkább a feldolgozásra. A feldolgozás folytatását a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal „Az MNL OL 1526–1570 közötti iratainak feldolgozása és online publikálása” című K 128695 azonosítószámú pályázat keretein belül 2018. szeptember 1. és 2020. augusztus 30. közötti időszakban támogatta. A munkát – korábbiakhoz képest szerényebb létszámban – 2018. szeptember 1-jén meg is kezdtük.¹³ Terveink szerint évente újabb mintegy 8000 rekorddal bővítjük majd az adatbázist.¹⁴

A feldolgozás során 2018. augusztus 31-ig mintegy 20 000 rekordot rögzítettünk az adatbázisban. A pontos adatok a 2. táblázatban olvashatók. A névtérben emellett 31 376 darab személy- (11 315 preferált névalak, 20 061 variáns), 234 darab testületi és 64 darab földrajzi név rekord került rögzítésre.

10 Lehetséges szerepek: „Létrehozás helye”, „Másolat kiállításának helye”, „Hitelesítés helye”, „Birtok”, „Szövegben leírt egyéb hely”.

11 Ebben az esetben „Nincs adat” kerül a mezőbe.

12 A munkaszervezésről bővebben lásd LACZLAVIK: *i. m.*

13 A munka dandárját Faragó Dávid, Farkas Csaba, Orsós Julianna és Trostovszky Gabriella végezte, négy levéltáron belüli, illetve külsős kutató támogatásával, Laczlavik György irányítása mellett.

14 LACZLAVIK György: *Az MNL OL 1526–1570 közötti iratainak feldolgozása és online publikálása című projekt kutatási terve*. Turul XCII(2019). 3. sz. 130–135; Uő: *Beszámoló az „MNL OL 1526–1570 közötti iratainak feldolgozása és online publikálása” című K 128695 azonosító számú NKFIH pályázat keretében 2018. szeptember 1. és 2019. augusztus 31. között végzett munkáról*. Turul XCII(2019). 3. sz. 142–144.

2. táblázat. Feldolgozott és publikált rekordok eredményei számokban 2018-ig

Év	Feldolgozott rekordok	Publikált rekordok	Publikált felvételek
2016	3 473		
2017	9 345		
2018	6 231	13 725	56 773
összesen	18 949	13 725	56 773

FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEK

De mit érnének az elkészült rekordok online publikálás nélkül? Az adatbázis publikus verziójának első hivatalos bemutatására 2018. október 30-án került sor az MNL reformációs projektzáró rendezvényén.¹⁵ Az adatbázisrekordok és a hozzájuk kapcsolódó digitális képek az alábbi oldalon érhetők el: <https://adatbazisononline.hu/adatbazis/reformacio-kora-mnl-ol-1526-1570>, 2020. január 22-től már egy megújult felületen. Az iratok online közzététele csak meghatározott időközönként lehetséges, mivel sajnos még nem történhet automatikusan. A levéltár informatikusai indítják el a folyamatot, mely által a feldolgozófelület adatai átkerülnek a publikus rendszerbe, és az itteni rekordokat összekapcsolják a menet közben vízjelezett képfájlokkal. A képeket a jó olvashatóság érdekében eredeti méretükben publikáljuk. Jelenleg 13 725 rekord publikus, melyek közül 10 762 darab önálló irat, 2963 darab pedig úgynevezett „befoglalt”. Az önálló iratok rekordjaihoz¹⁶ jelenleg 56 773 felvétel kapcsolódik.¹⁷

A feldolgozással párhuzamosan folyamatosan fejlesztjük az MNL névtér-adatbázisát. Ez egy olyan, személyekre, testületekre és földrajzi nevekre specializált háttéradatbázis, amely nélkül a 21. században már nem érdemes ilyen típusú adatbázist készíteni. Olyan tudásaggregátor, amely nagyon megkönnyíti majd nemcsak a mi munkákat, hanem a későbbi adatbázis-építőkét is, hiszen bármilyen másik adatbázis alapjául szolgálhat. A névtér nemcsak a folyó kutatás eredményeit rögzíti,¹⁸ hanem igyekszik beépíteni a szakirodalomban eddig megjelent archontológiai, prozopográfiai eredményeket is – az adatbázis természetesen tartalmazza a pontos bibliográfiai hivatkozásokat is. Az eddigi tapasztalatokból kiindulva, ez alkalmas alapot fog nyújtani

15 Bővebben lásd http://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/beszamolo_a_reformacio_mnl_projekt_zarounnepsegerol. (Utolsó megtekintés: 2020. 10. 12.)

16 A befoglalt iratok képei a befoglaló iratnál találhatóak.

17 A következő publikációt 2020 őszén tervezzük.

18 Olyannyira, hogy a személy tisztségét csak „Létrehozó neve” szerepben rögzítjük az adatbázisban, ellenben a névtérben minden esetben.

tani a központi igazságszolgáltatás, a megyei közigazgatás résztvevőinek azonosítására, eddig ismeretlen genealógiai kapcsolatok megállapítására, család-, birtok- és helytörténeti kutatások előmozdítására nemcsak a mai Magyarország, hanem az egész Kárpát-medence területére vonatkozóan.

Az egyik kiemelt terület, melyben az adatbázis segítségével nagy előrelépést várnunk, az a vármegyei közigazgatás története. A vármegyei közigazgatás és bíraskodás 16. századi történetére vonatkozóan nagyon kevés forrással rendelkezünk. Összefüggő levéltári irategyüttesek a korszakra vonatkozóan szinte sehol sem maradtak fenn. Igaz ez a vármegyei jegyzőkönyvekre is, ugyanis 16. századi jegyzőkönyvvel csak néhány vármegye rendelkezik: például Borsod (1569–1581), Gömör (1571–1579), Győr (1580–1637), Nógrád (1597–1603), Sopron (1579–1589, 1595–1608), Szabolcs (1550–1848), Szatmár (1593–1616), Vas (1595–1602), Zala (1555–1609, 1611–1655) és Zemplén (1558–1563).¹⁹ A feldolgozott iratok alapján jelenleg 58 vármegyéből rögzítettünk a vármegyei tisztkarra vonatkozó iratokat az adatbázisban, illetve a névtérben. A feldolgozás jelenlegi állása alapján ezek és a soron következő adatok természetesen még csak tájékoztató jellegűek, következtetések levonására még kevésbé alkalmasak. A vármegyék már említett kettős, közigazgatási és bíraskodási funkciója miatt – amely egészen a 19. századig nem vált el egymástól végérvényesen – a vármegyei tisztségviselők jó része mindkét feladatból kivette a maga részét. Ez a mi szempontunkból azért is szerencsés, mivel a fennmaradt iratok nagyobbik hányada az utóbbi funkcióban végzett tevékenység kapcsán keletkezett. Az összesen 1116 tisztségviselési adatból 401 a szolgabírákra, 302 az alispánokra és 269 a főispánokra vonatkozik. Az utóbbiak esetében a legkisebb az új adatok százalékos aránya. A fennmaradó 144 fő nagy többsége adószedő, jegyző vagy esküdt ülnök.

19 16–18. századi vármegyei jegyzőkönyvek regesztái. Szerk.: Á. VARGA László–KENYERES István–TÓTH Péter. DVD. Arcanum, Bp., 2009. A DVD-ROM tartalmazza Borsod 1569–1581, Esztergom 1638–1702, 1710–1723, Fejér 1692–1711, Gömör 1571–1579, Győr 1580–1637, Nógrád 1597–1603, 1652–1656, Pest–Pilis–Solt 1632, 1638–1644, 1664, 1656–1712, 1715–1740, Somogy 1710–1715, Sopron 1579–1589, 1595–1608, Szatmár 1593–1616, 1629–1640, Tolna 1696–1703, 1714–1717, Vas 1595–1600, 1601–1620, 1631–1641, Zala 1555–1609, 1611–1655 és Zemplén 1558–1563. anyagát. Online lásd <https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Jegyzokonyvek/>. (Utolsó megtekintés: 2020. 10. 12.)

3. táblázat. A legtöbb rögzített vármegyei tisztségviselő az 1–20. vármegyék rangsorában

Vármegye	Alispán	Ispán	Szolgabíró	Összesen
Vas	24	11	38	79
Sáros	12	9	30	56
Trencsén	10	6	15	46
Nyitra	14	3	20	43
Ung	12	5	14	43
Bars	11	10	11	39
Szepes	10	8	17	39
Szabolcs	17	5	7	36
Zala	10	7	11	36
Pozsony	7	6	20	35
Zemplén	12	9	11	34
Abaúj	9	3	13	34
Sopron	9	4	17	33
Ugocsa	5	4	22	32
Kraszna	12	5	11	29
Gömör	12	6	5	29
Szatmár	15	5	7	27
Máramaros	6	9	10	26
Pest-(Pilis)	0	9	14	25
Liptó	10	3	7	24
Összesen	302	269	401	1116

A vármegyei igazságszolgáltatás folyamatába enged bepillantást Komárom vármegye 1569. május 22. és 1570. december 16. között keletkezett jelentése, melyben a Nyulak-szigeti apácák Ekecs községgel kapcsolatos perét helyezik át a királyi kúria elé. Az iratban a vármegye alispánja és szolgabírája mellett a vármegyei esküdt ülnökök is részt vesznek a vizsgálat lefolytatásában. A 10 esküdt név szerint is szerepel a dokumentumban.²⁰ 2018-ban egy újabb személyszerep felvételével bővítettük a feldolgozást, a megyei közigazgatás kutatását segítő. A „megyei ember” szerepének

20 MNL OL E 148 - a. - Fasc. 336. - No. 7. Csábi Ákos, Csóka Albert, Czudar Ferenc, Gadóczy Mihály, Gadóczy Péter, Markházy György, Ollé András, Sipos Ambrus, Tőke Gergely, Vértesy István.

rovatába vesszük fel azokat a személyeket, akik a vármegye közigazgatási, illetve igazságszolgáltatási feladataiban vesznek részt, a nevesített feladatokon kívül.²¹

A perekkel kapcsolatos iratok megtalálását elősegítendő, az irattípusmezőben kereshetők bizonyos speciális irattípusok: „peráttevő (transmissionalis), perfelfüggesztő, perfelrendelő (introductiona cause), perhalasztó (prorogatoria), permegszüntető, perújrafelvételi, perrel kapcsolatos egyéb”. Ezek számaránya a publikált állományban 235 darab. Ítéletlevelet 242 darabot találunk ugyanott. További lehetőség a 16. századi ügyvédi tevékenység vizsgálatára, hogy több, mint 400 rekordban rögzítettük a nevekhez, hogy ha az adott személy ügyvédként tevékenykedett. A publikált állományban ezenfelül 41 esetben azonosítottuk az iratot ügyvédvallóként.²²

Egy másik igen fontos terület a Magyar Királyság központi bíróságainak archontológiája. A 16. századi központi bírósági szervezet szisztematikus feltárása még nem történt meg, az 1526 előtti időszakkal ellentétben a Mohács utáni központi bíráskodás szervezetére csak a törvénycikkek szövegéből következtethetünk. Viszonylag kevesen is foglalkoztak ezzel a témával: a 20. században Gellért Árpád, Timon Ákos, Vinkler János, Degré Alajos munkásságát lehet kiemelni. A nagybírák (királyi helytartó, nádor, nádori helytartó, országbíró, személynök) nevei ugyan ismertek, de működésükről nagyon kevés tudható. A középkori gyakorlathoz hasonlóan a bírói munka dandárját természetesen nem a nagybírák, hanem helyetteseik és ítélőmestereik végezték, sokuknak azonban eddig még nevét sem tudtuk. A Mohács előtti jogtudó értelmiség Bónis György munkássága nyomán megismerhető.²³ Az 1526 utáni időszakra azonban nem készült ilyen összefoglalás, így például az ítélőmesterekről is alig tudunk valamit, még archontológiájuk sem készült el, a bírósági személyzet egyéb tagjairól nem is beszélve. Eddig összesen 47 ítélőmester nevét rögzítettük a névtérben, melyek közül ugyan nem mindegyik volt ismeretlen, hivatalviselési idejük azonban kevésbé.²⁴ Az archontológia építése mellett vizsgáljuk a kisebb

21 Ez meglehetősen új feladatot, de már így is 93 rekordban rögzítettünk ilyen szerepkört.

22 Például MNL OL P 536 - 1. - 1564 - No. 3. Mérey Mihály előtt Pécsi Gáspár és neje, Dóczy Margit húsz személyt vallott ügyvédjeként Pécsújfalun, 1564. május 12-én. A még publikálatlan állománnyal együtt összesen 105 rekordról tudunk.

23 BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Akadémiai, Bp., 1971.

24 Kivétel például Frederik Federmayer, aki a nádori helytartók helyetteseinek 16. századi archontológiáját gyűjtötte össze (Frederik FEDERMAYER: *Klement Literát Beczenczy (a archontológia zástupcov palatínskych miestodržiteľov)*. Historický časopis 59(2011). 3. sz. 493–514.), továbbá Várday Pál királyi helytartói működésének időszaka. Lásd LACZLAVIK György: *Várday Pál helytartói működése 1542–1549*. Levéltári Közlemények 83(2012). 3–67. illetve vö. Uő: *A központi bíráskodás szervezetének vázlata a Magyar Királyságban a 16. század első felében*. Jogtörténeti Szemle 2015. 2. sz. 16–19. Az Erdélyi Fejedelemség esetében sokkal jobb a helyzet, hiszen az utóbbi időben több tanulmány is foglalkozott a témával. BOGDÁNDI Zsolt: *A fejedelemség kori törvénykezési szakaszokról (1556–1600)*. Erdélyi Múzeum LXXVII(2015). 1. sz. 64–83; Uő: *Az Erdélyi Fejedelemség személyes jelenléti bírósága és*

kancellária működését is, ahol a legtöbb központi törvénykezéssel kapcsolatos dokumentumot megalkották. Várakozásainkat messzemenően meghaladva, már 49 személyt sikerült azonosítani a kisebb kancellária személyzetéből, melynek nagy többsége (45) jegyző.

Ehhez a témához szervesen kapcsolódik a kutatócsoport egy másik vállalása is. Céljaink között szerepel ugyanis az ún. Révay-formuláskönyv²⁵ kiadása, melyet 2021/2022-ben tervezünk. A kötetről, melynek szövege nem egységes és aránylag széles időtávot ölel fel (kb. 1540–1699) egyértelműen bebizonyosodott, hogy a kisebb kancellária formuláskönyve volt, és döntően 1550-ig készült. A formuláskönyv későbbi használatára egyelőre még nem találtunk egyértelmű magyarázatot. Megállapodtunk a kiadás alapelveiben, melyek véglegesítése teljeskörűen még nem történt meg, szükséges egy kutatócsoporti vita lefolytatása. Megtörtént ellenben a kötet szövegének nyers átírása (mintegy 550 000 leütés), jelenleg az eredetivel történő összehasonlítás zajlik. A kötet kiadása azért is fontos, mivel nagyon keveset tudunk a 16. századi (kora újkori) irattanról. Az iratfajta és az irattípus rögzítése az adatbázisban ugyanezt a célt szolgálja. Bízunk abban, hogy idővel – az adatbázis segítségével – többet is megtudunk majd erről a területről. Ugyanakkor be kell vallanunk, hogy egyelőre még csak a kérdések szaporodtak. A fentiekén túl azért is érezzük ennek szükségességét, mert a hiányosan fennmaradt iratanyag miatt nagyon sokszor csak azok külső jegyeiből lehet következtetéseket levonni azok keletkezésére, így különféle igazgatástörténeti kérdésekre. A megfelelő irattípusokra rákeresve felgyorsíthatjuk ezeket a kutatásokat. A fennmaradási forma (eredeti, másolat stb.), de leginkább a kancelláriai jegyzetek²⁶ rögzítése szintén ugyanezt a célt szolgálja, azontúl, hogy utóbbiak rengeteg archontológiai adatot is tartalmaznak. A feldolgozás során meghatározzuk az iratok tárgykörét is, kulcsszavak formájában. Ennek segítségével könnyen eljuthatunk a bánya-, tized-, hűtlenségi, harmincad- stb. ügyekhez, hogy csak néhányat említsünk.

A közigazgatás-történethez 50 kamarai tisztviselő (titkár, tanácsos, írnok, számvevő, számvevő segéd, futár stb.), 91 harmincados, 25 fizetőmester nevének rögzítésével is igyekeztünk hozzájárulni, melyek közül sokakat nem ismert eddig a szakirodalom. A feltárt kapitányok, várnagyok (castellanusok) nemcsak a hadtörténeti kuta-

a táblai elnökök a 16. század második felében. Erdélyi Múzeum LXXVIII(2016). 1. sz. 47–55; Uő: *Az erdélyi és a partiumi jogügyigazgatók a 16. század második felében = Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben.* Szerk. BOGDÁNDI Zsolt–FEJÉR Tamás. EME, Kvár, 2017 (Erdélyi Tudományos Füzetek 287). 9–24; FEJÉR Tamás: *Kancelláriai jegyzetek az erdélyi fejedelmi kancellária okleveles gyakorlatában a Báthoriak korában (1571–1602).* Turul LXXXVIII(2015). 3. sz. 81–96.

25 MNL OL F 15 - 2. kötet

26 A kancelláriai jegyzeteket a megjegyzés mezőben rögzítjük. A feltöltőfelületen jelenleg 836 rekord tartalmaz ilyen bejegyzést.

tások, hanem a gazdasági officiálisok, praefectusok, provisorok stb. adataival együtt a birtok- és helytörténet számára is fontosak. A helytörténet számára igen fontos, hogy az iratokban szereplő valamennyi hely nevét felvettük, sokszor normalizált formában.

Az adatbázis a genealógiai kutatások számára is rendkívül gazdag adatforrás. Az adatbázisban rögzítjük az iratokban szereplő összes nevet, sőt 2018-ig a névtérben még a családi kapcsolatokat is felvettük, vagyis ezek alapján akár komplett családfák is megrajzolhatók. Kísérleti jelleggel magunk is folytattunk ilyen típusú kutatásokat a Bejczy családdal kapcsolatban.²⁷ A nevek rögzítése alól kivételt jelentettek a tanúk, főként a jobbágyok nevei. Ennek ellenére számos alkalommal ezek a nevek is szerepelnek a megjegyzésmezőben.²⁸

Az adatbázis legszélesebb körű felhasználási területe mégis azonban a vármegyei birtokviszonyok és társadalmi viszonyok kutatása. A feltárt iratok döntő többsége ugyanis szervesen kötődik a birtokokhoz. Birtokadomány, birtokba iktatás, birtokper, adásvétel, csere, osztály stb. Ezen irattípusok előnye a különféle összeírásokkal, adójegyzékekkel szemben, hogy nem egyetlen pillanatot örökítenek meg. Láthatóvá válnak folyamatok. A különféle tanúvizsgálatok, határjárások stb. segítségével megismerhetjük egy adott terület birtokosainak kapcsolati hálóját, eddig ismeretlen rokoni viszonyokra bukkanhatunk kitartó munkával.

Nem utolsósorban az iratok digitális másolata is online elérhető, így a számtalan keresési lehetőségen túl az iratok teljes szövege is használható.²⁹ Olyan vonatkozások is kutathatók, melyekre ebben a projektben nem gondoltunk, vagy nem voltak megvalósíthatók. Az eddigi eredmények felhasználásához természetesen nem árt tudni, hogy milyen irategyüttesek anyagában lehet egyáltalán kutatni. A legnagyobb terjedelmű a Magyar Kamara regisztratóriájának Benignae resolutiones című (E 21) állaga, közel 9000 rekorddal. A családi levéltárak (közel 5000 rekord) közül elsősorban a kisebb terjedelműeket vettük sorra, a válogatás nem tükröz semmilyen területi koncepciót, döntően a digitalizálás sorrendje határozta meg a munkánkat.

27 FARKAS Csaba: *A Bejczyek. Egy Vas megyei köznemesi család a 15–16. században*. Turul XCII(2019). 3. sz. 107–117.

28 Például MNL OL P 45 - 1. - 16. sz. - No. 19., uo. 1528 - No. 1.; MNL OL P 1960 - 24. - No. 18.; MNL OL P 14 - I. - 1. - 1543 - No. 3.

29 Nem gondoljuk azt, hogy az eddig elvégzett munkánk hibátlan lenne, így kérnénk szépen a felhasználókat, hogy a hibákat a laczlavik.gyory@mnl.gov.hu címen jelezzék.

4. táblázat. A legnagyobb publikált rekordszámmal rendelkező családi levéltárak

Fond/állag	Cím	Rekord-szám
P 608	Soós (sóvári) család	820
P 419	Károlyi család nemzetségi levéltára - Bosnyák család	657
P 644	Sztáray család	613
P 96	Dessewffy család margonyai ágának margonyai levéltára	281
P 47	Benyovszky család	224
P 86	Dessewffy család cserneki és tarkői grófi ágának levéltára – A család által lajstromozott iratok	213
P 692	Ujhelyi család	212
P 540	Petróczy család	207
P 46	Beniczky család	199
P 1825	Becsky család levéltára – Idegen családok	181
P 80	Csicseri család	167
P 536	Péchy (péchújfalusi) család	149

Természetesen 2018 óta ennél már sokkal több rekordot dolgoztunk fel. Bízunk benne, hogy már elkészült rekordjaink közül (közel 29 000) hamarosan³⁰ minél többet a kutatás rendelkezésére tudunk majd bocsátani.

THE DATABASE OF THE DOCUMENTS FROM 1526 TO 1570 OF THE NATIONAL ARCHIVES OF HUNGARY AND ITS POSSIBLE USES

Keywords: *Kingdom of Hungary, 16th century, documents, database, researchability*

On the 29th of August 2026 there will be 500 years since the forces of the Ottoman Empire had inflicted a devastating defeat upon the army of King Louis II of Hungary on the plains of Mohács. The tragic event was determinant in several ways. Among others, it is considered to mark the end of the Middle Ages in Hungary. Although the amount of the surviving archival sources for the decades after the battle does not differ from those predating it, their use required a lot more effort from the researchers. All this because – in contrast to the concise database of the pre-1526 documents – the archival records had been dispersed in hundreds of different locations. In the spring of 2016 the National Archives of Hungary started to gather, to digitize and to process its documents dated between the 29th of August 1526 and 1570. Nearly 90,000 digitized documents are being processed in an online database, and the results were first published in the autumn of 2018 (nearly 20,000 records), followed

³⁰ Terveink szerint 2020 őszén.

by a second publication in the spring of 2020, but the work is going on. The namespace of the NAH is being developed in parallel with the processing of the documents, too. With the help of these two databases many archival sources may be found on the history of central jurisdiction of the Kingdom of Hungary (and Transylvania) and of the jurisdiction and administration of the counties, as well. Thus, we have the opportunity to establish hitherto unknown genealogical relationships and to promote family, estate, social and local historical research concerning the whole territory of the Carpathian Basin.

BAZA DE DATE A DOCUMENTELOR DINTRE 1526 ȘI 1570 A ARHIVEI NAȚIONALE MAGHIARE ȘI POSIBILITĂȚILE VALORIFICĂRII DATELOR SALE

Cuvinte-cheie: *Regatul Ungariei, secolul al XVI-lea, documente, bază de date, posibilități de cercetare*

Data de 29 august 2026 va marca 500 de ani de la înfrângerea nimicitoare a oștirii regelui Ludovic al II-lea pe platoul de la Mohács de către trupele Imperiului Otoman. Tragicul eveniment a fost unul determinant pentru istoria Regatului Maghiar fiind considerat și evenimentul care a marcat sfârșitul evului mediu din regat. Cu toate că volumul documentelor arhivistice păstrate pentru deceniile premergătoare bătăliei nu diferă față de cele păstrate din deceniile de după, cercetarea acestora din urmă a presupus un efort mult mai mare din partea cercetătorilor. Asta deoarece – în contrast cu baza de date on-line existentă pentru documentele anterioare anului 1526 – documentele de după Mohács sunt dispersate în sute de fonduri diferite. În primăvara anului 2016 Arhivele Naționale ale Ungariei a început să identifice, să digitizeze și să prelucreze documentele sale dateate între 29 august 1526 și 1570. Aproape 90.000 de documente digitizate sunt în curs de prelucrare într-o bază de date on-line, primele rezultate (aproape 20.000 de recorduri) fiind publicate în toamna anului 2018, următoarele în primăvara anului 2020, iar munca continuă. În paralel cu prelucrarea documentelor este în lucru și un indice onomastic on-line. Aceste două baze de date vor facilita accesul cercetătorilor la o grămadă de izvoare legate de istoria activității de judecată a instituțiilor centrale ale Regatului Maghiar (și ale Transilvaniei), precum și de istoria administrativă și judecătorească a comitatelor. În același timp se va crea posibilitatea deslușirii unor relații genealogice necunoscute și promovării cercetărilor legate de istoria familiilor, a domeniilor, a istoriei sociale și locale privind întregul teritoriu al bazinului Carpatic.